

PRESUDA SUDA (veliko vijeće)

od 12. veljače 2008.(*)

„Državne potpore – Članak 88. stavak 3. UEZ-a – Nacionalni sudovi – Povrat nezakonito provedenih potpora – Potpore proglašene spojivima sa zajedničkim tržištem”

U predmetu C-199/06,

povodom zahtjeva za prethodnu odluku na temelju članka 234. UEZ-a, koji je odlukom od 29. ožujka 2006. podnio Conseil d'État (Državno vijeće, Francuska), a koju je Sud zaprimio 2. svibnja 2006., u postupku

Centre d'exportation du livre français (CELF),

Ministre de la Culture et de la Communication

protiv

Société internationale de diffusion et d'édition (SIDE),

SUD (veliko vijeće),

u sastavu: V. Skouris, predsjednik, P. Jann, C. W. A. Timmermans, A. Rosas, K. Lenaerts, G. Arestis, U. Løhmus i L. Bay Larsen (izvjestitelj), predsjednici vijeća, A. Borg Barthet, M. Ilešič, J. Malenovský, J. Klučka i E. Levits, suci,

nezavisni odvjetnik: J. Mazák,

tajnik: J. Swedenborg, administrator,

uzimajući u obzir pisani postupak i nakon rasprave održane 27. veljače 2007.,

uzimajući u obzir očitovanja koja su podnijeli:

- za Centre d'exportation du livre français (CELF), J. Molinié, O. Schmitt, P. Guibert i A. Tabouis, *avocats*,
- za Société internationale de diffusion et d'édition (SIDE), N. Coutrelis i V. Giacobbo, *avocats*,
- za francusku vladu, G. de Bergues i S. Ramet, u svojstvu agenata,
- za dansku vladu, C. Thorning, u svojstvu agenta, uz asistenciju P. Bieringa i K. Lundgaard Hansena, *advokater*,
- za njemačku vladu, C. Schulze-Bahr i M. Lumma, u svojstvu agenata,

- za mađarsku vladu, J. Fazekas, u svojstvu agenta,
- za nizozemsku vladu, H.G. Sevenster i P. P. J. van Ginneken, u svojstvu agenata,
- za Komisiju Europskih zajednica, V. Di Bucci i J.-P. Keppenne, u svojstvu agenata,
- za Autorité de surveillance AELE, M. Sánchez Rydelski i B. Alterskjær, u svojstvu agenata,

saslušavši mišljenje nezavisnog odvjetnika na raspravi održanoj 24. svibnja 2007.,

donosi sljedeću

Presudu

- 1 Zahtjev za prethodno pitanje odnosi se na tumačenje članka 88. stavka 3. UEZ-a.
- 2 Zahtjev je upućen u okviru spora između Centre d'exportation du livre français (CELF) (u daljnjem tekstu: CELF) i ministre de la Culture et de la Communication (ministar kulture i komunikacija), s jedne strane, i Société internationale de diffusion et d'édition (SIDE) (u daljnjem tekstu: SIDE), s druge strane, u pogledu potpora koje je francuska država isplatila društvu CELF.

Glavni postupak i prethodna pitanja

Činjenice iz kojih proizlazi spor i postupak Zajednice

- 3 CELF je zadružno dioničko društvo koje obavlja djelatnost posrednika za izvoz.
- 4 Na temelju njegova statuta predmet poslovanja društva izravna je obrada narudžbi knjiga, brošura i svih komunikacijskih medija za inozemstvo, francuska prekomorska područja i departmane, a osobito obavljanje svih djelatnosti čiji je cilj posebno razvijati promicanje francuske kulture u svijetu s pomoću navedenih medija.
- 5 Društvo kombinira manje narudžbe knjiga te tako inozemnim klijentima omogućuje da posluju s jednim posrednikom umjesto s više dobavljača i istovremeno uživaju pogodnosti najšire moguće ponude. Udovoljava svim zahtjevima subjekata neovisno o veličini narudžbe, čak i kad nisu profitabilne.
- 6 Obveze društva CELF bile su potvrđene ugovorima sklopljenima s francuskim Ministarstvom kulture i komunikacija.

- 7 Od 1980. do 2002. društvo CELF primilo je francuske državne subvencije za poslovanje radi kompenzacije dodatnih troškova obrade malih narudžbi primljenih od knjižara iz inozemstva.
- 8 Tijekom 1992. društvo SIDE, konkurent društva CELF, pitalo je Komisiju Europskih zajednica jesu li potpore dodijeljene društvu CELF bile prijavljene na temelju članka 93. stavka 3. Ugovora o EZ-u (sadašnji članak 88. stavak 3. UEZ-a).
- 9 Komisija je od francuske vlade zatražila i dobila informacije o mjerama u korist društva CELF.
- 10 Komisija je društvu SIDE potvrdila postojanje potpora i obavijestila ga da predmetne mjere nisu bile prijavljene.
- 11 Odlukom NN 127/92 od 18. svibnja 1993., o kojoj je u *Službenom listu Europskih zajednica* od 25. lipnja 1993. objavljena obavijest pod naslovom „Pomoć izvoznicima francuskih knjiga” (SL C 174, str. 6.), Komisija je zaključila da se, s obzirom na posebnu situaciju tržišnog natjecanja u sektoru knjiga i kulturni cilj programa potpora o kojima je riječ, na njih primjenjuje odstupanje iz članka 92. stavka 3. točke (d) Ugovora o EZ-u (koji je postao članak 87. stavak 3. točka (d) UEZ-a).
- 12 Društvo SIDE podnijelo je tužbu za poništenje te odluke Prvostupanjskom sudu Europskih zajednica.
- 13 Prvostupanjski sud je presudom od 18. rujna 1995. u predmetu SIDE/Komisija (T-49/93, Zb., str. II-2501.) poništio navedenu odluku u dijelu koji se odnosi na subvenciju dodijeljenu isključivo društvu CELF za kompenzaciju dodatnih troškova obrade malih narudžbi knjiga na francuskom jeziku primljenih od knjižara iz inozemstva.
- 14 Prvostupanjski sud smatrao je da je Komisija trebala detaljno istražiti uvjete tržišnog natjecanja u dotičnom sektoru prije donošenja odluke o spojivosti mjera sa zajedničkim tržištem. Komisija je stoga trebala pokrenuti kontradiktorni postupak na temelju članka 93. stavka 2. Ugovora o EZ-u (koji je postao članak 88. stavak 2. UEZ-a).
- 15 Komisija je 30. srpnja 1996. odlučila pokrenuti službeni istražni postupak u pogledu predmetnih potpora.
- 16 Nakon istrage Komisija je donijela Odluku 1999/133/EZ od 10. lipnja 1998. o državnim potporama u korist Centre d'exportation du livre français CELF (SL L 44, str. 37.) u kojoj je, kao prvo, utvrdila nezakonitost potpora jer joj nisu bile prijavljene i, kao drugo, proglasila potpore spojivima sa zajedničkim tržištem jer su zadovoljavale uvjete za odstupanje na temelju članka 92. stavka 3. točke (d) Ugovora.
- 17 Podnesene su dvije tužbe za poništenje te odluke.
- 18 Prva tužba, koju je Sudu podnijela Francuska Republika jer Komisija nije bila primijenila članak 90. stavak 2. Ugovora o EZ-u (koji je postao članak 86. stavak 2.

UEZ-a), odbijena je presudom od 22. lipnja 2000. u predmetu Francuska/Komisija (C-332/98, Zb., str. I-4833.).

19 Druga tužba, koju je Prvostupanjskom sudu podnijelo društvo SIDE, prihvaćena je presudom od 28. veljače 2002. u predmetu SIDE/Komisija (T-155/98, Zb., str. II-1179.), koji je, pronašavši očitu pogrešku u ocjeni u definiciji odnosnog tržišta, poništio odluku Komisije u dijelu u kojem je proglasila potpore spojivima sa zajedničkim tržištem.

20 Nakon tog poništenja Komisija je ponovno proglasila potpore spojivima sa zajedničkim tržištem Odlukom 2005/262/EZ od 20. travnja 2004. o potporama koje je Francuska provela u korist Coopérative d'exportation du livre français (CELF) (SL L 85, str. 27.).

21 Društvo SIDE podnijelo je tužbu za poništenje te odluke Prvostupanjskom sudu. Taj je postupak trenutačno u tijeku pred tim sudom (predmet T-348/04).

Nacionalni postupci i prethodna pitanja

22 Usporedo s postupkom Zajednice pokrenuti su postupci pred nacionalnim tijelima i sudovima.

23 Nakon navedene presude Prvostupanjskog suda od 18. rujna 1995. u predmetu SIDE/Komisija, društvo SIDE je od ministra kulture i komunikacija zatražilo da se obustavi plaćanje potpora dodijeljenih društvu CELF i da se vrati iznos već plaćenih potpora.

24 Taj je zahtjev odbijen odlukom od 9. listopada 1996.

25 Društvo SIDE podnijelo je tužbu za poništenje te odluke pri Tribunal administratif de Paris (Upravni sud u Parizu).

26 Presudom od 26. travnja 2001. taj je sud poništio pobijanu odluku.

27 Ministar kulture i komunikacija i društvo CELF žalili su se na tu presudu pri Cour administrative d'appel de Paris (Žalbeni upravni sud u Parizu).

28 Presudom od 5. listopada 2004. Cour administrative d'appel de Paris (Žalbeni upravni sud u Parizu) potvrdio je pobijanu presudu i naložio francuskoj državi da u roku od tri mjeseca od datuma uručenja presude vrati iznose isplaćene društvu CELF za obradu malih narudžbi za knjige koje je primilo od knjižara iz inozemstva te da u suprotnome plati novčanu kaznu od 1000 eura po danu kašnjenja.

29 Društvo CELF i ministar kulture i komunikacija žalili su se pri Conseil d'État (Državno vijeće) tražeći poništenje te presude i presude Tribunal administratif de Paris (Žalbeni upravni sud u Parizu).

30 U tim su žalbama žalitelji među ostalim naveli da je Cour administrative d'appel (Žalbeni upravni sud) počinio pogrešku koja se tiče prava i pogrešku u pravnoj kvalifikaciji tako što u ovom predmetu nije presudio da je okolnost da je Komisija

priznala spojivost potpora sa zajedničkim tržištem prepreka naknadnoj obvezi povrata potpora, koja u načelu proizlazi iz nezakonnosti povezane s provedbom mjera državnih potpora od strane države članice protivno članku 88. stavku 3. UEZ-a.

31 Ocjenjujući da rješenje spora ovisi o tumačenju prava Zajednice, Conseil d'État (Državno vijeće) odlučio je prekinuti postupak i postaviti Sudu sljedeća prethodna pitanja:

- „1. Prvo, dopušta li članak 88. [UEZ-a] državi koja je poduzetniku dodijelila potpore koje su nezakonite i koje su sudovi te države proglasili nezakonitima jer prethodno nisu bile prijavljene Komisiji [...] pod uvjetima iz članka 88. stavka 3., da od gospodarskog subjekta koji je primio potpore zatraži povrat tih potpora na temelju toga što je nakon pritužbe treće osobe Komisija proglasila te potpore spojivima s pravilima zajedničkog tržišta, čime je učinkovito zajamčila isključivi nadzor nad određivanjem takve spojivosti?
2. Drugo, ako se potvrdi ta obveza povrata potpora, treba li pri izračunu iznosa koje treba vratiti uzeti u obzir razdoblja tijekom kojih je Komisija proglasila predmetne potpore spojivima s pravilima zajedničkog tržišta prije nego što je Prvostupanjski sud Europskih zajednica poništio te odluke?”

O prethodnim pitanjima

Prvo pitanje

- 32 Svojim prvim pitanjem sud koji je uputio zahtjev u biti pita treba li posljednju rečenicu članka 88. stavka 3. UEZ-a tumačiti na način da je nacionalni sud dužan naložiti povrat potpora provedenih protivno toj odredbi, ako je Komisija donijela konačnu odluku kojom se te potpore proglašavaju spojivima sa zajedničkim tržištem u smislu članka 87. UEZ-a.
- 33 U tom pogledu valja podsjetiti da se prvom rečenicom članka 88. stavka 3. UEZ-a države članice obvezuju prijaviti Komisiji planove o dodjeli ili izmjeni potpora.
- 34 U skladu s drugom rečenicom članka 88. stavka 3. UEZ-a, ako Komisija smatra da je prijavljeni plan nespojiv s unutarnjim tržištem u smislu članka 87. UEZ-a, bez odgode pokreće postupak predviđen člankom 88. stavkom 2. UEZ-a.
- 35 U skladu sa zadnjom rečenicom članka 88. stavka 3., država članica koja predviđa dodjelu potpora ne smije primijeniti predložene mjere sve dok se u tom postupku ne donese konačna odluka Komisije.
- 36 Zabrana propisana tom odredbom osmišljena je kako bi zajamčila da sustav potpora ne može proizvoditi učinke prije nego što je Komisija imala razumno vrijeme da detaljno prouči mjere i, prema potrebi, pokrene postupak predviđen člankom 88. stavkom 2. UEZ-a (presuda od 14. veljače 1990., Francuska/Komisija, nazvana „Boussac Saint Frères”, C-301/87, Zb., str. I-307., t. 17.).
- 37 Člankom 88. stavkom 3. UEZ-a uvodi se preventivni nadzor planova o novim potporama (presuda od 11. prosinca 1973., Lorenz, 120/73, Zb., str. 1471., t. 2.).

- 38 Dok Komisija treba proučavati spojivost planiranih potpora sa zajedničkim tržištem, čak i kada država članica nije poštovala zabranu provedbe potpora, nacionalni sudovi samo štite prava pojedinaca do konačne odluke Komisije u slučaju da državna tijela ne poštuju zabranu iz članka 88. stavka 3. UEZ-a (presuda od 21. studenoga 1991., *Fédération nationale du commerce extérieur des produits alimentaires et Syndicat national des négociants et transformateurs de saumon*, nazvana FNCE, C-354/90, Zb., str. I-5505., t. 14.). Uistinu valja zaštititi stranke na koje utječe narušavanje tržišnog natjecanja prouzročeno dodjelom nezakonitih potpora (vidjeti u tom smislu presudu od 5. listopada 2006., *Transalpine Ölleitung in Österreich i dr.*, C-368/04, Zb., str. I-9957., t. 46.).
- 39 Nacionalni sudovi u načelu trebaju prihvatiti zahtjev za povrat potpora isplaćenih protivno članku 88. stavku 3. UEZ-a (vidjeti osobito presudu od 11. srpnja 1996., *SFEI i dr.*, C-39/94, Zb., str. I-3547., t. 70.).
- 40 Konačna odluka Komisije nema za posljedicu naknadno uređivanje provedbenih mjera koje nisu bile valjane jer su bile donesene protivno zabrani propisanoj tim člankom. Svako drugo tumačenje dovelo bi do toga da dotična država članica daje prednost nepoštovanju zadnje rečenice članka 88. stavka 3. UEZ-a te bi ga lišila korisnog učinka (navedena presuda FNCE, t. 16.).
- 41 Stoga nacionalni sudovi trebaju jamčiti da će u skladu sa svojim nacionalnim pravom donijeti cjelovit zaključak o povredi posljednje rečenice članka 88. stavka 3. UEZ-a što se tiče kako valjanosti akata kojima se provode potpore, tako i povrata financijskih potpora dodijeljenih uz kršenje ove odredbe (navedene presude FNCE, t. 12., i SFEI i dr., t. 40., kao i presude od 21. listopada 2003., *van Claster i dr.*, C-261/01 i C-262/01, Zb., str. I-12249., t. 64., i navedena presuda *Transalpine Ölleitung in Österreich i dr.*, t. 47.).
- 42 Međutim, može doći do iznimnih okolnosti u kojima ne bi bilo primjereno naložiti povrat potpora (navedena presuda SFEI i dr., t. 70.).
- 43 U vezi s time Sud je već presudio da se, u odnosu na situaciju u kojoj je Komisija donijela negativnu konačnu odluku, korisnik nezakonito dodijeljenih potpora može pozvati na iznimne okolnosti na temelju kojih je legitimno pretpostavio da su potpore zakonite i stoga ih je odbio vratiti. Ako se takav predmet uputi nacionalnom sudu, na tom je sudu da ocijeni okolnosti slučaja nakon što, prema potrebi, Sudu uputi prethodna pitanja o tumačenju prava (presuda od 20. rujna 1990., *Komisija/Njemačka*, C-5/89, Zb., str. I-3437., t. 16.).
- 44 Člankom 14 stavkom 1. Uredbe Vijeća br. 659/1999 od 22. ožujka 1999. o utvrđivanju detaljnih pravila primjene članka 93. Ugovora o EZ-u (SL L 83, str. 1.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 8., svezak 4., str. 16.) izričito je predviđeno da kada se donesu negativne odluke Komisija ne smije zahtijevati povrat sredstava potpore ako bi to bilo u suprotnosti s općim načelima prava Zajednice.
- 45 U situaciji poput one u glavnom postupku, u kojem se zahtjev utemeljen na zadnjoj rečenici članka 88. stavka 3. UEZ-a ispituje nakon što Komisija donese pozitivnu odluku, nacionalni sud, ne dovodeći u pitanje proglašenje potpora o kojima je riječ

spojivima sa zajedničkim tržištem, mora odlučiti o valjanosti provedbenih akata i povratu dodijeljenih financijskih potpora.

- 46 U takvom slučaju pravo Zajednice mu nameće da naloži odgovarajuće mjere za učinkovito otklanjanje posljedica nezakonitosti. Međutim, čak i da nema iznimnih okolnosti, pravom Zajednice nije propisana obveza potpunog povrata nezakonitih potpora.
- 47 Zadnja rečenica članka 88. stavka 3. UEZ-a temelji se na zaštitnom cilju kojim se jamči da se nespojive potpore nikada neće provesti. Taj je cilj najprije postignut zabranom koja je propisana odredbom, a kasnije trajno konačnom odlukom Komisije kojom se, ako je negativna, sprječava buduća provedba prijavljenog plana potpora.
- 48 Namjera tako uređene zabrane jest stoga da se samo spojive potpore mogu provesti. Kako bi se taj cilj postigao, provedbu planiranih potpora treba odgoditi sve dok Komisija svojom konačnom odlukom ne otkloni sumnju u vezi s njihovom spojivošću.
- 49 Očito je da kad Komisija donese pozitivnu odluku, cilj iz točaka 47. i 48. ove presude nije doveden u pitanje preranom isplatom potpora.
- 50 U tom slučaju sa stajališta subjekata koji nisu korisnici takvih potpora, zbog nezakonitosti potpora oni će kao prvo biti izloženi konačno neostvarenom riziku provedbe nespojivih potpora i kao drugo će, u pogledu tržišnog natjecanja, ovisno o okolnostima osjetiti učinke spojive pomoći ranije nego što bi trebali.
- 51 Sa stajališta korisnika potpora nezakonita prednost sastojat će se, kao prvo, u neplaćanju kamata koje bi korisnik potpora platio na iznos spojivih potpora o kojem je riječ da je pozajmio taj iznos na tržištu dok je čekao odluku Komisije i, kao drugo, u poboljšanju njegova konkurentnog položaja u odnosu na druge subjekte na tržištu tijekom trajanja nezakonitosti.
- 52 U situaciji poput one u glavnom postupku nacionalni sud je stoga dužan primjenom prava Zajednice naložiti korisniku potpora plaćanje kamate za razdoblje nezakonitosti.
- 53 U okviru svojeg nacionalnog prava nacionalni sud također može naložiti povrat nezakonitih potpora, ako je to predviđeno, ne dovodeći u pitanje pravo države članice da ih naknadno ponovno provede. Mogao bi i prihvatiti zahtjeve za naknadu štete prouzročene nezakonitošću navedenih potpora (vidjeti u tom smislu navedene presude SFEI i dr., t. 75., i Transalpine Ölleitung in Österreich i dr., t. 56.).
- 54 Što se tiče samih potpora, valja dodati da mjera koja se sastojala samo od obveze povrata bez kamate ne bi u načelu bila primjerena za otklanjanje posljedica nezakonitosti ako bi država članica te potpore ponovno provela nakon konačne pozitivne odluke Komisije. Budući da bi razdoblje od povrata do ponovne provedbe bilo kraće od razdoblja od početne provedbe do konačne odluke, ako bi korisnik potpora morao pozajmiti vraćen iznos, plaćao bi manju kamatu od one koju bi morao platiti od početka da je morao pozajmiti iznos istovjetan iznosu nezakonito dodijeljenih potpora.

55 Na prvo postavljeno pitanje stoga valja odgovoriti da zadnju rečenicu članka 88. stavka 3. UEZ-a treba tumačiti na način da nacionalni sud nije dužan naložiti povrat potpora provedenih protivno toj odredbi ako je Komisija donijela konačnu odluku kojom se te potpore proglašavaju spojivima sa zajedničkim tržištem u smislu članka 87. UEZ-a. Primjenom prava Zajednice nacionalni sud dužan je naložiti korisniku potpora plaćanje kamate za razdoblje nezakonitosti. U okviru svojeg nacionalnog prava nacionalni sud također može naložiti povrat nezakonitih potpora, ako je to predviđeno, ne dovodeći u pitanje pravo države članice da ih naknadno ponovno provede. Mogao bi i prihvatiti zahtjeve za naknadu štete prouzročene nezakonitošću potpora.

Drugo pitanje

56 Svojim drugim pitanjem sud koji je uputio zahtjev u biti pita odnosi li se u postupku poput spora u glavnom postupku obveza otklanjanja posljedica nezakonitosti potpora koja proizlazi iz zadnje rečenice članka 88 stavka 3. UEZ-a, za potrebe izračuna iznosa koje treba platiti korisnik, i na razdoblje od odluke Komisije kojom se proglašava spojivost potpora sa zajedničkim tržištem do poništenja te odluke od strane suda Zajednice.

57 To se pitanje odnosi ili na potpore koje su možda provedene između dva predmetna datuma, uključujući kamate, ako je posljedica nezakonitosti potpora prema nacionalnom pravu povrat tih potpora, čak i u slučaju da su one proglašene spojivima sa zajedničkim tržištem, ili samo na kamatu na potpore primljene tijekom istog razdoblja, ako povrat spojivih nezakonitih potpora nije predviđen nacionalnim pravom.

58 U sporu o glavnom postupku obuhvaćena su dva razdoblja, od odluka koje je donijela Komisija 18. svibnja 1993. odnosno 10. lipnja 1998. do presuda Prvostupanjskog suda od 18. rujna 1995. i 28. veljače 2002. kojima su odluke poništene (vidjeti točke 11. do 21. ove presude).

59 Postavljenim pitanjem s jedne su strane suprotstavljeni načelo prema kojem se pretpostavlja da su akti institucija Zajednice zakoniti i s druge strane pravilo propisano člankom 231. prvim stavkom UEZ-a.

60 Načelo prema kojem se pretpostavlja da su akti institucija Zajednice zakoniti znači da proizvode pravne učinke do trenutka njihova stavljanja izvan snage, poništenja u okviru tužbe za poništenje ili proglašenja nevaljanima u okviru prethodnog postupka ili prigovora o nezakonitosti (presuda od 5. listopada 2004., Komisija/Grčka, C-475/01, Zb., str. I-8923., t. 18., i navedena sudska praksa).

61 Na temelju članka 231. prvog stavka UEZ-a, ako je tužba osnovana, sud Zajednice proglašava predmetni akt ništavnim. Iz toga proizlazi da odluka o poništenju suda Zajednice dovodi do retroaktivnog nestanka osporavanog akta u odnosu na sve pravne subjekte (presuda od 1. lipnja 2006., P & O European Ferries (Vizcaya) i Diputación Foral de Vizcaya/Komisija, C-442/03 P i C-471/03 P, Zb. str. I-4845., t. 43.).

62 U okolnostima poput onih u glavnom postupku pretpostavka zakonitosti i pravilo retroaktivnosti poništenja primjenjuju se sukcesivno.

- 63 Pretpostavlja se da su potpore provedene nakon pozitivne odluke Komisije zakonite sve dok sud Zajednice ne odluči poništiti tu odluku. Potom, na dan te odluke u skladu s člankom 231. prvim stavkom UEZ-a smatra se da predmetne potpore nisu proglašene spojivima poništenom odlukom tako da njihovu provedbu treba smatrati nezakonitom.
- 64 Stoga je u tom slučaju očito da se pravilom koje proizlazi iz članka 231. prvog stavka UEZ-a retroaktivno zaustavlja primjena pretpostavke nezakonitosti.
- 65 Nakon poništenja pozitivne odluke Komisije ne može se isključiti mogućnost da se korisnik nezakonito provedenih potpora pozove na iznimne okolnosti na temelju kojih je legitimno pretpostavio da su potpore zakonite i da ih stoga odbije vratiti (vidjeti analogijom navedenu presudu Komisija/Njemačka, t. 16., u pogledu konačne negativne odluke Komisije).
- 66 Međutim, Sud je već presudio da, u odnosu na okolnosti u kojima je Komisija početno odlučila da se neće usprotiviti spornim potporama, takva okolnost nije mogla utemeljiti legitimno povjerenje poduzetnika koji je korisnik potpora, s obzirom na to da je Sud tu odluku pravovremeno osporio a zatim i poništio (presuda od 14. siječnja 1997., Španjolska/Komisija, C-169/95, Zb., str. I-135., t. 53.).
- 67 Sud je također presudio da sve dok Komisija ne donese odluku kojom se odobravaju potpore i sve dok ne istekne rok za podnošenje tužbe protiv takve odluke, korisnik ne može biti siguran u zakonitost planiranih potpora, koje jedine mogu biti temelj njegovog legitimnog povjerenja (presuda od 29. travnja 2004., Italija/Komisija, C-91/01, Zb., str. I-4355., t. 66.).
- 68 Isto tako valja utvrditi da kada je uložena tužba za poništenje, korisnik ne može biti siguran u navedeno sve dok sud Zajednice ne donese konačnu odluku.
- 69 Na drugo postavljeno pitanje stoga valja odgovoriti da se u postupku poput spora u glavnom postupku obveza otklanjanja posljedica nezakonitosti potpora koja proizlazi iz zadnje rečenice članka 88. stavka 3. UEZ-a odnosi, za potrebe izračuna iznosa koje treba platiti korisnik, i na razdoblje od odluke Komisije kojom se proglašava spojivost potpora sa zajedničkim tržištem do poništenja te odluke od strane suda Zajednice.

Troškovi

- 70 Budući da ovaj postupak ima značaj prethodnog pitanja za stranke glavnog postupka pred sudom koji je uputio zahtjev, na tom je sudu da odluči o troškovima postupka. Troškovi podnošenja očitovanja Sudu, koji nisu troškovi spomenutih stranaka, ne nadoknađuju se.

Slijedom navedenog, Sud (veliko vijeće) odlučuje:

- 1. Posljednju rečenicu članka 88. stavka 3. UEZ-a treba tumačiti na način da nacionalni sud nije dužan naložiti povrat potpora provedenih protivno toj odredbi ako je Komisija donijela konačnu odluku kojom se te potpore proglašavaju spojivima sa zajedničkim tržištem u smislu članka 87. UEZ-a. Primjenom prava Zajednice nacionalni sud dužan je naložiti korisniku potpora plaćanje kamate za razdoblje nezakonitosti. U okviru svojeg**

nacionalnog prava nacionalni sud također može naložiti povrat nezakonitih potpora, ako je to predviđeno, ne dovodeći u pitanje pravo države članice da ih naknadno ponovno provede. Mogao bi i prihvatiti zahtjeve za naknadu štete prouzročene nezakonitošću potpora.

2. U postupku poput spora u glavnom postupku, obveza otklanjanja posljedica nezakonitosti potpora koja proizlazi iz zadnje rečenice članka 88 stavka 3. UEZ-a odnosi se, za potrebe izračuna iznosa koje treba platiti korisnik i osim u iznimnim okolnostima, i na razdoblje od odluke Komisije Europskih Zajednica kojom se proglašava spojivost potpora sa zajedničkim tržištem do poništenja te odluke od strane suda Zajednice.

[Potpisi]

* Jezik postupka: francuski